

נעול במנעל שהוא רק דרך חול.

ועוד התקינו כדי לחזק את האמונה בלב העם, שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם ה' (28), וסמכו (29) על מה שנאמר [רות ב ד] "והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ויאמרו לו יברכה ה'", ועוד אומר הכתוב [שופטים ו יב] שהמלאך אמר לגדעון: "ה' עמך גבור החיל", והמקור שראוי לסמוך על מה שראינו אצל בועז וגדעון, הוא ממה שהכתוב אומר [משלי כג כב]: "אל תבוז כי זקנה אמך" (30), אלא עשה כפי שנוהגים זקני האומה. ואין לך

בתחילה כל חותמי ברכות שבמקדש [בבית ראשון] היו אומרים בחתימת הברכות בתפילה: "ברוך אתה ה' אלוהי ישראל" עד "מן העולם" (26), משקלקלו הצדוקים וכפרו בתחיית המתים, ויאמרו אין עולם אלא אחר, התקינו עזרא ובית דינו (27) שיהו אומרים "מן העולם ועד העולם", כדי להוציא מלבם של צדוקים, ולהורות שיש עולם נוסף.

העולם" כדי להורות שעוה"ז הוא טפל.

ומרן הגרא"מ שך האיר, כי באמת העוה"ז והעוה"ב הם דבר אחד והמשך אחד, ולכן ראוי לאמרם יחד ב"מן העולם", ורק כשקלקלו הוצרכו לשבר את האוזן, ולהשמיע בביור שיש עוה"ב, וראה נפש החיים [שער ג יא, יד בהגהות].

28. רש"י במכות [כג ב] ביאר תקנה זו היו בשני אופנים: א. שחייב לברך את חברו בשם, ואין לו לחוש שמזלזל בכבוד המקום, כשמשמש בשמו לצורך כבוד הבריות. ב. שמותר לברך בשם, ואין לחוש לאיסור הוצאת שם שמים לבטלה.

29. רש"י נקט שחכמים תקנו כך על סמך הנהגת בועז, אך הריטב"א [סג א] כתב בשם הראב"ד שתקנו כך בימי בועז, ונשכחה התקנה, וחזרו ותקנוה בזמן המשנה.

30. הרמב"ם בפיה"מ ביאר שלא יבוז על דברי החכמים אע"פ שהן תקנות ישנות וקומות, ובשו"ת משיב דבר [ח"א טו] כתב שלא יאמר שטעם התקנה בטל, כי ודאי יש לה טעם נכון והוא נעלה מידיעתו.

ואכן כך הובאה משנה זו ביבמות קב ב עי"ש ובמנחת חינוך רנד ד].

26. רש"י פירש שהיו אומרים "עד מן העולם", וכמבואר בפנים שלא אמרו את סיום הפסוק "עד העולם", וזו גם כוונת הגירסא במשנה במשניות "היו אומרים מן העולם" וי"ג "לא היו אומרים עד העולם", והריטב"א [סג א] כתב שהיו אומרים כרצונם או "עד העולם" או "מן העולם" וראה מלא הרועים.

עוד כתב רש"י שהיו מסיימים "ברוך חונן הדעת", ותמה הרש"ש הרי כבר אמרו "ברוך" בתחילת החתימה, ולמה כפלוהו [ואכן רש"י בסוטה מ ב והרע"ב כאן לא הזכירו את ה"ברוך" השני].

27. מהר"ץ חיות ביאר כי אף שהצדוקים החלו זמן רב אחר עזרא הסופר, כבר בימיו החלו להופיע דעות כוזבות אצל יחידים, ובתקופה מאוחרת יותר התאגדו לכת.

וראה כנפש החיים [בהגהת מהרי"ץ לשער א] שבבית ראשון היתה השראת השכינה בשלמות, וראו כלם איך מתחברים העולמות העליונים והתחתונים, ויכלו לומר רק "עד העולם" כי לא הוצרכו לחיזוק, אך בבית שני שחסרו ה' דברים, הצריכו לומר "מן העולם ועד